

**RELIGIJNA I SPOŁECZNA ROLA KSIĘDZA PARAFIALNEGO ORAZ JEJ SKŁADNIKI
W WYOBRAŻENIACH I OCENIE MŁODZIEŻY LICEALNEJ I AKADEMICKIEJ.
STUDIUM SOCJOLOGICZNE**

**RELIGIOUS AND SOCIAL ROLE OF THE PARISH PRIEST
AND ITS COMPONENTS IN THE IMAGINATION AND EVALUATION OF HIGH
SCHOOL AND ACADEMIC YOUTH. SOCIOLOGICAL STUDY**

JÓZEF BANIAK

INSTYTUT SOCJOLOGII, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH,
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza,
ul. Szamarzewskiego 89 C, 60-568 Poznań

Streszczenie

W artykule tym ukazuję wyobrażenia i oceny młodzieży licealnej i akademickiej dotyczące religijnej i społecznej roli księdza parafialnego. Podstawę tej prezentacji stanowią wyniki moich badań socjologicznych, które zrealizowałem w 2011 roku wśród 456 uczniów liceów w Kaliszu i 426 studentów Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu. W całej badanej zbiorowości było 508 kobiet i 374 mężczyzn. Teoretyczną podstawę religijnej i społecznej roli księdza parafialnego stanowi kapłaństwo instytucjonalne, a także socjologiczne ujęcie tej roli. Rola księdza w parafii ma charakter mediacyjny, a spełniając ją, kapłan pośredniczy między ludźmi i Bogiem w dążeniu ich do zbawienia wiecznego. Tę rolę medycijną księdza akceptuje jedynie 56,0% respondentów, w tym 57,6% kobiet i 53,8% mężczyzn oraz 59,4% licealistów i 52,2% studentów w odniesieniu do zbawienia innych ludzi. Natomiast w odniesieniu do własnego zbawienia rolę tę akceptuje łącznie 50,6% respondentów, w tym 52,0% kobiet i 48,7% mężczyzn oraz 53,1% licealistów i 47,9% studentów. Z kolei rolę tę kwestionuje 33,1% w odniesieniu do zbawienia innych ludzi oraz 39,0% w odniesieniu do własnego zbawienia. Wiąż młodzieży z księdzem parafialnym oznacza skuteczność jego roli i akceptację jej przez tę młodzież. Taką więź z księdzem ma

Abstract

In this article I present of the ideas and assessments of high school youth and academic youth regarding of the religious and social role of the parish priest. The basis of this presentation are the results of my sociological research, which I realized in 2011 among 456 high school students in Kalisz and among 426 students of the College of Communications and Management in Poznan. There were 508 women and 374 men in the entire study population. The basis for the religious and social role of the parish priest is the institutional priesthood, as well as the sociological approach to this role. The religious role of the priest in the parish is of a mediating nature, and by fulfilling it, the priest mediates between people and God in religious matters – their eternal salvation. The meditative role of the priest is accepted by 56,0% of respondents, including 57,6% of the women and 53,8% of the men and 59,4% of high school students and 52,2% college students in relation to the salvation of other people. However as regards the priest's, including 52,0% women and 48,7% men and 53,1% high school students and 47,9% college students. This role is contested by 33,1% of the respondents in relation to the salvation of other people and 39,0% in relation to their salvation. The personal bond of young people with a parish priest means the effectiveness

w różnym zakresie jedynie 47,7% respondentów, w tym 49,1% kobiet i 45,7% mężczyzn oraz 52,4% licealistów i 42,5% studentów. Natomiast 42,7% (i odpowiednio: 41,3% i 44,7% oraz 35,5% i 50,5%) nie odczuwa potrzeby utrzymywania więzi z księdzem w żadnej okoliczności własnego życia.

of his role and the acceptance of it by these young people. This link with of the priest is maintained by only 47,7% of the respondents, including 49,1% women and 45,7% men and 42,5% (and respectively: 41,3% and 44,7% and 35,5% and 50,5%) do not feel the need to establish and consolidate ties with priests in any circumstances of their own lives. Therefore, the attitude of the respondents to the role of a priest in the parish is complex, inconsistent and quite often critical.

Słowa kluczowe: kapłaństwo instytucjonalne, socjologiczne ujęcie roli społecznej, religijna i społeczna rola księdza parafialnego, składniki roli księdza, parafia, licealiści, studenci, wyobrażenia, oceny

Key words: institutional priesthood, priest's religious role, priest's social role, components of the priest's role in the parish, imaginations, grades, high school students, college students

WPROWADZENIE – KAPŁAŃSTWO INSTYTUCJONALNE JAKO PODSTAWA ROLI RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ KSIĘDZA W PARAFII.

Kapłaństwo instytucjonalne, jako specyficzny urząd kościelny, stanowi podstawę roli społecznej księdza, którą odgrywa on w parafii jako grupie społeczno-religijnej. W aspekcie historycznym kapłaństwo zawodowe oznacza zespół czynności przewidzianych dla księdza, pierwotnie kształtujący się jako wynik społecznego podziału pracy w obrębie grupy. W tym kontekście można zapytać, gdzie znajduje się początek kapłaństwa instytucjonalnego i kiedy nastąpiło jego faktyczne zastosowanie w życiu społecznym ludzi?

Henri Spencer widzi początek kapłaństwa zawodowego w pierwotnej religii politeistycznej i twierdzi, że było ono tam rezultatem społecznego podziału czynności w ramach szerszej grupy społecznej o religijnym profilu lub charakterze. Funkcje kapłana pierwotnie łączyły się, jego zdaniem, z funkcjami czarownika, egzorcysty, proroka, lekarza, maga, wodza plemienia, nauczyciela, filozofa itp. U podłoża zaistnienia odrębnej i specjalnej grupy ludzi zajmujących się wyłącznie lub prawie wyłącznie czynnościami kultowymi, wprost zmierzającymi do pomnażania chwały bóstwa czy Boga, było bezpośrednio powstanie hierarchii społecznej i wyodrębnienie się czynności religijnych i magicznych w cyklicznym procesie specjalizacji zawodowej (Spencer, 1981: s. 34-35).

Kwestię tę podnosi również Edward Ciupak i wyjaśnia, że „(...) w społecznym podziale pracy kapłanom przypadły czynności pozaprodukcyjne, w efekcie czego sami zaangażowali się aktywnie w rozwój kultury, nauki i oświaty. W katolicyzmie kapłaństwo stanowi instytucję zawodową, której odpowiadają dwa podstawowe kryteria: działalność przeznaczona dla innych ludzi i działalność oparta na uprzednim przygotowaniu

w formie wykształcenia profesjonalnego oraz formacji religijnej, duchowej i moralnej” (Ciupak, 1965: s. 393).

Prawo kościelne ujmuje kapłaństwo instytucjonalne jako swoistą praktykę religijną mającą specjalne znaczenie i właściwości, które wespół nadają szeroki zakres władzy księdza nad osobami świeckimi zaangażowanymi religijnie. Jan Grabowski zaznacza, że tak ujmowane kapłaństwo nadaje charyzmatycznie księdzu specjalne uzdolnienia do spełniania funkcji praktycznych w grupie religijnej (Grabowski, 1948: s. 123-128).

Wincenty Granat ujmuje kapłaństwo w aspekcie teologicznym i zaznacza, że kapłan to „(...) człowiek wezwany przez Kościół, aby czynnie pośredniczył pomiędzy ludźmi i Bogiem ofiarą mszy świętej i przez swój bytowy związek z Chrystusem, jedynym Pośrednikiem żyjącym w Kościele” (Granat, 1961: s. 343).

Marian Kowalewski stwierdza, że „(...) w Kościele powszechnym kapłanem jest ten, kto z mocy święceń posiada władzę konsekrowania i rozgrzeszania oraz udzielania innych sakramentów, zaś kapłaństwo to urząd i godność pośrednika między bóstwem i ludźmi” (Kowalewski, 1959: s. 8-9). Sobór Watykański II, w nauce o kapłaństwie urzędowym, wyraźnie akcentuje rolę księdza we wspólnocie wierzących i postuluje model kapłana – duszpasterza (zob. Głowa, 1968: s. 194).

Joachim Wach uważa, iż uznanie realnego istnienia Boga stanowi warunek przyczynowy wszystkich atrybutów kapłaństwa. Kontakt kapłana z Bogiem ma charakter ciągły i systematyczny. W tym celu kapłan potrzebuje swoistej charyzmy, łaski spontanicznej lub nadanej „odgórnie” z wyższego urzędu (Wach, 1961: s. 313).

Zatem kult religijny, któremu kapłan przewodniczy, jest wyeksponowany instytucjonalnie i wyodrębniony spośród innych wytworów kulturowych. Czynności kultowe wymagają od kapłana znajomości teologii i odpowiednich sprawności praktycznych. Kapłan jest więc postrzegany jako zespół ról społecznych historycznie uwarunkowanych i zależnych od aktualnych potrzeb Kościoła. Realizacja tych ról ma istotne znaczenie zarówno dla Kościoła, jak i dla różnych jego struktur. Ponadto jest ona też ważna dla samego kapłana i dla ludzi religijnych, którzy stale mieszkają w parafii jako zwartej wspólnocie parafialnej (Baniak, 2013b: s. 93).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

W artykule tym odpowiadam na dwa podstawowe pytania: co stanowi istotę roli religijno-społecznej księdza parafialnego w Kościele katolickim oraz jak tę rolę księdza postrzega i ocenia dzisiejsza młodzież polska. Źródło odpowiedzi na pierwsze pytanie stanowi aktualna literatura przedmiotu, natomiast odpowiedź na drugie pytanie stanowią wyniki moich autorskich badań socjologicznych na temat: „Od akceptacji do kontestacji. Religia i Kościół instytucjonalny w krytycznym spojrzeniu i ocenie młodzieży polskiej”. Artykuł ten jest niewielkim fragmentem tych badań ukazującym wyłącznie postawy i oceny badanej młodzieży dotyczące roli religijno-społecznej księdza katolickiego.

Podstawę odpowiedzi na to pytanie w szczególności stanowią wyniki moich badań socjologicznych na temat krytycznego nastawienia dzisiejszej młodzieży polskiej uczącej się w szkołach średnich i studiującej w uczelniach wyższych do religii katolickiej, jej odbioru społecznego i roli egzystencjalnej. Badania te zrealizowałem w roku 2011 w Kaliszu wśród 456 uczniów szkół licealnych (51,7%) i wśród 426 studentów niepublicznej Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu (48,3%) z czterech kierunków: socjologii (28,2%), pedagogiki (24,2%), zarządzania (23,5%) i informatyki (23,0%), dobranych z list ewidencyjnych. Łącznie badaniem objąłem 882 respondentów, w tym 508 kobiet (57,6%) i 373 mężczyzn (42,4%) dobierając ich techniką doboru warstwowego (zob. Blalock, 1977: s. 16–17). Uwzględniając ten sposób doboru próby z list ewidencyjnych, zależało mi, żeby zapewnił on reprezentatywność wyników badań w obu populacjach. Zatem musiał być on probabilistyczny, aby wyniki badania prób można było uogólnić na całą populację uczniów liceów uczestniczących w badaniu i na całą populację studentów danej uczelni wyższej. Jednak dobór ten musiał też uwzględniać to, iż w badanych populacjach może wystąpić nad-reprezentacja osób o pewnych cechach, np. ze względu na płeć. Hubert M. Blalock pisze, że „Pobierając próbę warstwową dzielimy najpierw populację na szereg grup lub kategorii, następnie zaś z każdej warstwy losujemy niezależne próby. Dobór można przeprowadzić według takich zmiennych, jak: płeć, wiek, typ wykształcenia, zawód, miejsce zamieszkania, typ instytucji itp.” (Blalock, 1977: s. 449- 450). Earl Babbie, z kolei, metodę warstwową nazywa „metodą kwotową” i zaznacza, że „W próbie kwotowej (quota sampling) wychodzi się od macierzy lub tabel, opisującej istotne dla badania cechy populacji” (Babbie, 2007: s. 206).

W badaniach uczestniczyli uczniowie pierwszej i trzeciej klasy wybranych liceów oraz studenci pierwszego i trzeciego roku studiów z wskazanych kierunków. Z liceów ogólnokształcących pochodziło 54,4%, w tym z pierwszej klasy 50,7% i z trzeciej klasy (49,3%), natomiast z liceów profilowanych pochodziło 45,6%, w tym odpowiednio z klas: 50,3% i 49,7%. Z kolei wśród studentów objętych badaniem z roku pierwszego było 53,1% respondentów, w tym z socjologii 27,4%, z pedagogiki 23,9%, z zarządzania 26,2%, z informatyki 26,1%. Natomiast z trzeciego roku było łącznie 46,9%, w tym według kierunku studiów odpowiednio: 29,2%; 25,0%; 24,5%; 21,3%. Według stałego miejsca zamieszkania rozkład respondentów jest następujący: wieś – 21,5%; małe miasto – 26,2%; Kalisz – 29,6%; Poznań – 22,7%; miasta łącznie – 78,5%. Większość respondentów pochodziła z rodzin pełnych-zintegrowanych – 72,1%; z rodzin rozbitych – 17,9%; zaś 8,6% miało jednego z rodziców. W analizach korelacyjnych stosuję miernik Q Kendalla, mający zastosowanie wyłącznie dla tablic 2x2, który przyjmuje postać wzoru: $Q = \frac{ad-bc}{ad+bc}$. Istotna statystycznie zależność występuje wtedy, kiedy $Q = + < 0,200 - 0,999$ albo $Q = - > 0,200 - 0,999$. W przedziale od $- 0,200$ do $+ 0,200$ brak istotnej zależności. W toku badań zastosowałem metodę monograficzną i sondażu wspartą techniką ankiety środowiskowej, a na etapie analizy i opisu wyników badań metody statystyczną, porównawczą, socjograficzną, korelacji zmiennych. Narzędzie badawcze stanowił wielo-problemowy kwestionariusz ankiety zawierający 54 pytania meryto-

ryczne i 6 pytań dotyczących cech społecznych respondentów, dotyczący postaw i ocen licealistów i studentów wobec wartości i norm moralności katolickiej (Baniak, 2015).

Według stosunku do wiary religijnej rozkład respondentów jest następujący: głęboko wierzący – 17,3% (w tym kobiety - 18,3% i mężczyźni – 16,0% oraz licealiści – 19,1% i studenci -15,5%); wierzący – 51,5% (w tym kolejno: 55,9% i 45,5% oraz 55,5% i 47,2%); obojętni religijnie – 12,2% (w tym kolejno: 10,8% i 14,2% oraz 10,1% i 14,6%); wątpiący – 8,1% (w tym kolejno: 6,7% i 9,9% oraz 7,0% i 9,1%); niewierzący – 10,9% (w tym kolejno: 8,3% i 14,4% oraz 8,3% i 13,6%). Osoby wierzące łącznie – 68,8% (w tym kolejno: 74,2% i 61,5% oraz 74,6% i 62,7%); osoby z problemami wiary – 20,3% (w tym kolejno: 17,5% i 24,1% oraz 17,1% i 23,7%); osoby niewierzące – 10,9% (w tym kolejno: 8,3% i 14,4% oraz 8,3% i 13,6%).

Badania zrealizowałem metodą sondażu z równoczesnym zastosowaniem techniki ankiety audytoryjnej, dobierając respondentów w obu środowiskach techniką kwotową. Badania innych autorów, których wyniki tu także cytuję, zostały wykonane za pomocą tej samej metody i techniki. W hipotezie głównej przyjąłem, powołując się na wyniki cytowanych badań socjologicznych, że egzystencjalna rola religii, jej odbiór społeczny i wpływ na sens i cel życia ludzkiego nie jest obojętna współczesnej młodzieży polskiej, w efekcie czego zajmuje ona często ambiwalentną postawę i krytyczną ocenę wobec tej roli religii – pozytywną lub negatywną. Przyjąłem również dodatkowo, że większość badanej młodzieży odniesie się krytycznie do roli religii w życiu ludzi, będzie kontestowała jej rolę egzystencjalną jako zbędną i nie mającą znaczenia w życiu ludzi, a zbędność ta dotyczy też życia tej młodzieży.

OKREŚLENIE ISTOTY I TYPY ROLI SPOŁECZNEJ KSIĘDZA

Rolą religijną i społeczną księdza w Kościele i w społeczeństwie interesują się przedstawiciele nauk społecznych, humanistycznych i teologicznych. W szczególności zaś rolą tą jest zainteresowany Kościół instytucjonalny, zarówno w zakresie własnej teologicznej koncepcji kapłaństwa hierarchicznego, jak i w ujęciu prawno-kanonicznym i społecznym. Rolę tę syntetycznie i klarownie ujmuje Sobór Watykański II w dekrecie o formacji, posłudze i życiu kapłanów (Sobór, 1968: 286-312; 487-536). Analizując literaturę przedmiotu widzimy, że już klasycy socjologii religii, badając rolę księdza w Kościele i społeczeństwie, zwracali uwagę na społeczne zapotrzebowanie na posługę kapłańską w różnych środowiskach katolików świeckich, a zarazem starali się znaleźć odpowiedź na pytanie, czy katolicy świeccy poprawnie rozumieją i wyjaśniają rolę księdza – intensywnie czy ekstensywnie, instytucjonalnie czy indywidualnie. W analizach własnych ukazywali oni zakres roli księdza, odnosząc ją na ogół do spraw i problemów typowo religijnych i kościelnych, bez względu na to, iż często funkcje księdza obejmowały również pewne kwestie typowo świeckie lub świeckie o podłożu religijnym. W ten sposób badacze ci rozszerzali zakres autorytetu księdza w społeczeństwie, w którego składzie rola ta zajmowała ważne miejsce. W ich ocenie rola księdza inaczej jest postrzegana

i interpretowana w środowisku wiejskim, a odmiennie w środowisku miejskim i przemysłowym. Środowiska te nie pozostają bowiem obojętne dla religijnej i kościelnej świadomości katolików świeckich. Stanowisko to podzielają także dzisiejsi socjologowie religii i Kościoła, badający skuteczność funkcjonowania różnych jego struktur (zob. Brothers, 1963: s. 477–489; Blizzard, 1958: s. 12–14; Houtart, Remy, 1970: s. 267–269; Niebuhr, 1956: s. 47–52; Baniak, 2013a: s. 57–70).

Leo von Deschwanden dzieli rolę księdza na dwa typy: specyficzną i dyfuzyjną. Rola specyficzna łączy się z religijnością instytucjonalną i odznacza się „globalnym” charakterem, który obejmuje swoim zasięgiem wiele tzw. „segmentów” ról, jakie ksiądz odgrywa w grupie religijnej i w społeczności świeckiej. W ramach tej roli ksiądz spełnia określone funkcje: nauczyciela wiary, szafarza sakramentów, przywódcy wspólnoty parafialnej, przewodniczącego zgromadzenia religijnego, spowiednika penitentów, radcy ludzi w różnych sprawach świeckich, zwłaszcza duchowych i wychowawczych. Z kolei rola dyfuzyjna księdza ma bezpośredni związek z indywidualną religijnością ludzi, nierzadko selektywną i nieformalną, a w efekcie innowacyjną. Rola ta obejmuje swoim zakresem działalność duszpasterską kapłana i przyczynia się skutecznie do modernizacji metod i technik tej działalności, a także do tworzenia nowych, aktualnych form jego aktywności w parafii i we wspólnocie lokalnej. Autor ten zaznacza, że w roli tej istotne są bezpośrednie i osobowe kontakty księdza z wiernymi świeckimi, gdyż ułatwiają mu one dotarcie z posługami religijnymi do licznych jednostek żyjących we wspólnocie parafialnej. Styczności te umożliwiają księdzu również rozpoznawanie i wyjaśnianie dylematów osobistych i moralnych u swoich parafian, które wymagają jego profesjonalnej interwencji o profilu religijnym, moralnym, etycznym i duchowym, a niekiedy też świeckim. Ksiądz, stosując tę metodę w pracy parafialnej, może także dostrzec potrzeby i problemy innych mieszkańców parafii, na przykład tych, którzy już odeszli z Kościoła, przestali wierzyć i spełniać praktyki religijne, czy też wszystkich ludzi oczekujących na czyjąś pomoc, w tym na pomoc księdza jako przedstawiciela Kościoła instytucjonalnego (Deschwanden, 1968: s. 125–135; Deschwanden, 1972: s. 395–409).

Kościół rzymskokatolicki wyjaśnia w swej koncepcji kapłaństwa instytucjonalnego, że autorytet urzędowy księdza opiera się na przesłankach obiektywnych i wypływa z funkcji religijnych, które spełnia on w strukturach kościelnych. Z definicji charyzmy kapłaństwa wynika, że ksiądz jest „pośrednikiem” między ludźmi i Bogiem w sprawach religijnych, czy też „pomocnikiem” ludzi wierzących i religijnych na ich drodze osobistej do zbawienia wiecznego. Z drugiej strony, poruszając tę kwestię, z Biblii dowiadujemy się, że jedynym pośrednikiem w tych relacjach ludzi z Bogiem jest wyłącznie Jezus Chrystus, a nie jego sługa - kapłan. Praktycznie więc wysoki status teologiczny księdza i zakres jego władzy są źródłem jego wysokiej pozycji w Kościele, stawiając go niejako ponad wiernymi świeckimi. Oni bowiem nie mają takich kompetencji religijnych, kościelnych i moralnych, w które jest wyposażony ksiądz, wprost wynikających z mandatu jego świeceń kapłańskich.

Określenia te wywołują ważne pytania związane bezpośrednio z istotą i zakresem roli księdza. Czy kapłan jest faktycznie typem roli społecznej? Co wyróżnia rolę

kapłana i jakie są jej składniki? Czy składniki roli kapłańskiej są identycznie ważne i zawsze to samo znaczą, czy też są one różne i uzależnione w swym zakresie znaczenia od czynników zewnętrznych i od cech osobowych księdza? Czy wzór roli księdza, obecnie obowiązujący w Kościele rzymskokatolickim, znajduje aprobatę świeckich katolików? W jaki sposób postrzegają, interpretują i oceniają rolę księdza badani przez mnie licealiści i studenci? Czy ich wyobrażenia roli księdza są zgodne z kościelną jej wizją? Czy ich krytyka niektórych cech tej roli jest zasadna i słuszna?

Odpowiedź na te pytania zostanie ukazana w dalszych analizach wyników badań. Natomiast wcześniej wyjaśnię pokrótce samo pojęcie roli społecznej i ukazę na czym polega jej istota, jakie elementy ją tworzą i jakie są jej typy w ujęciu socjologicznym.

SOCJOLOGICZNE UJĘCIE ROLI SPOŁECZNEJ

Jednostka odgrywa różne role w grupie społecznej. Wielu socjologów łączy tę rolę ze statusem społecznym, czyli ze stanowiskiem i pozycją społeczną jaką zajmuje jednostka w określonej grupie, organizacji i w globalnym społeczeństwie. Rola społeczna jest zauważalna w tych miejscach, w których jednostka pozostaje silnie związana z grupą własnego odniesienia, a zarazem kształtuje się pod wpływem tej grupy. Konstrukcję roli społecznej trafnie ukazuje Theodore M. Newcomb i zaznacza, że „(...) poszczególne jednostki przyswajają sobie postawy cenione w grupie własnej w tej mierze, w jakiej grupa ta jest dla nich pozytywnym punktem odniesienia” (Newcomb, 1962: s. 103). Z kolei Helmut Schoeck rolę społeczną jednostki w grupie ujmuje jako „(...) rodzaj i sposób, w jaki dane środowisko społeczne jest przez swego nosiciela przyjmowane, utrzymywane i w jaki sposób wypełnia się obowiązki z nim związane” (Schoeck, 1969: s. 283). Zatem rolę społeczną określa zespół norm i oczekiwań, które uświadamia sobie jednostka zajmująca odpowiednią pozycję społeczną.

Walter Goddijn zaznacza, że odtwórca (jako aktor społeczny) jakiegokolwiek roli społecznej – nauczyciel, lekarz, policjant, uczonek, ojciec, matka, mąż, żona, ksiądz - w pierwszym musiał przyswoić sobie normy właściwe dla danej roli, czy też poinformowały go o nich czynniki zewnętrzne w formie stosownego treningu – przeszkolenia lub pouczenia. Zachowanie jego wtedy będzie zgodne z oczekiwaniami środowiska, w którym spełnia on swoją funkcję, jeśli zna te normy i stosuje się do ich zaleceń i wskazań. Charakter tej roli jest dostatecznie znany opinii publicznej, dlatego jej oczekiwania dotyczące aktorów społecznych, którzy ją odgrywają, są konkretne i rzeczowe. Rola ta ma często charakter kompleksowy, który implikuje ważne skutki dla jednostki odgrywającej ją w grupie, stanowiąc zarazem podstawę ładu i harmonii w społeczeństwie (Goddijn, 1966: s. 6–21).

Józef Majka definiuje rolę społeczną jako zespół funkcji spełnianych przez określoną instytucję społeczną, czy też jako pozycję społeczną w ramach całego układu. Zatem odnosi on tę rolę do konkretnego układu funkcjonalnego. Jednocześnie wskazuje na występowanie różnych ról społecznych, odróżniając rolę wykonywaną od roli oczekiwanej lub roli projektowanej. Te dwa typy roli, jego zdaniem, rzadko są identyczne, rzadko

wzajemnie się pokrywają, mimo, że ich odtwórcy nie zawsze popełniają błąd w tym zakresie (Majka, 1971: s. 173–187).

Z drugiej strony widzimy, że rola społeczna jest też odbiciem pozycji, do której jednostka dopiero aspiruje, dąży osobiście do niej sukcesywnie. W tym celu jednostka wprawdzie musi zabiegać o możliwość poprawnego odgrywania tej roli społecznej, którą samodzielnie wybrała. Ranga pozycji oczekiwanej przez jednostkę zakłada stopień znaczenia roli społecznej w grupie. Internalizacja roli społecznej może być również ważnym środkiem walki o tę właśnie pozycję z grupie (Baniak, 2013b: s. 90). H. Schoeck twierdzi, że ta możliwość ułatwia odróżnienie roli społecznej narzucanej z zewnątrz od ról stanowiących efekt jej zabiegów i aspiracji życiowych. Wówczas rola społeczna jest organicznym splotem szeregu zachowań jednostki w ważnych dla niej okolicznościach i sytuacjach życiowych. Role związane z jej dążeniami życiowymi będą zapewne bardziej znaczące niż role jej narzucone, mimo, iż role te nadal ona będzie musiała odgrywać we własnym życiu społecznym (Schoeck, 1969: s. 284).

Należy także wspomnieć w tym miejscu o prawnym aspekcie roli społecznej, a wtedy zauważymy, że aktor społeczny może odgrywać ją w grupie formalnie lub nieformalnie. W aspekcie formalnym ów aktor odgrywa swoją rolę zgodnie przepisami prawa, które określają ramy kompetencji przewidziane dla stanowiska zajmowanego przez niego w grupie społecznej. Natomiast nieformalnie jednostka odgrywa swoją rolę zgodnie z własnym autorytetem i funkcją spełnianą w grupach społecznych, uwzględniając przy tym ocenę społeczną dotyczącą tej roli, jako istotną w tej kwestii (Baniak, 2013b: s. 90–91).

W większości grup społecznych, jak słusznie zaznacza Jan Szczepański, podstawowe znaczenie ma rola przywódcy, która jest trudną rolą, dlatego mogą odgrywać ją wyłącznie jednostki odznaczające się takimi cechami osobowymi i umiejętnościami oraz wartościami, jakich nie mają inni członkowie grupy społecznej. Takie jednostki, jego zdaniem, są szybko zauważalne w grupie, a następnie wybierane lub delegowane do odgrywania roli przywódcy grupy. Wybór ten zapewnia jednostce przywódczej autorytet i szacunek w strukturach grupy, a zarazem upoważnia ją do reprezentowania grupy na zewnątrz, daje jej władzę w grupie (Szczepański, 1972: s. 232–233).

Socjologiczna i prawna koncepcja roli społecznej będzie stanowić kryterium ujęcia i oceny roli społecznej księdza, którą on odgrywa w grupie religijnej i w grupie świeckiej. Koncepcja ta ułatwi też ekspozycję cech podstawowych i składników tej roli, jak i jej realizację w skali społecznej i prawnej.

SKŁADNIKI I REALIZACJA RELIGIJNEJ I SPOŁECZNEJ ROLI KSIĘDZA PARAFIALNEGO

Dla socjologa kapłaństwo jest instytucją religijną i społeczną, dlatego też bada on empirycznie instytucjonalny wymiar zawodu księdza, widząc w nim typ faktu społecznego, natomiast pomija jego wymiar sakramentalny jako nie podlegający metodom socjologicznym. Wychodząc z socjologicznego punktu widzenia, można zapytać, czym w swej istocie jest rola społeczna księdza, jakie składniki ją tworzą i jak kapłan ją realizuje

w codziennej pracy w parafii i w swoim życiu osobistym? W tym ujęciu rola księdza jest zinstytucjonalizowana i przyjmuje postać określonych schematów działania, utrwalonych w społecznościach religijnych, a nadto jest zależna również od różnych czynników zewnętrznych. W przeszłości podstawę instytucjonalnego charakteru tej roli stanowiły zarówno wymagania teologii katolickiej i normy kościelne, jak i wymogi tradycji i zwyczajów lokalnych. Wówczas rola księdza miała znacznie szerszy zakres niż określały ją przepisy kościelne. Warunki upływającego czasu wywoływały liczne i ważne zmiany w istocie tej roli księdza, stąd ewoluowała ona do tego stopnia i zakresu, że połączyły się w niej podstawowe i drugorzędne zadania księdza, jakie on wykonywał wtedy w grupie religijnej. Opisy tej ewolucji widzimy już w klasycznych dziś dziełach socjologicznych (Znaniński, Thomas, 1976: s.14–21; Chałasiński, 1938: s. 24–29; Fidalski, 1960: s. 17), które nakazują zwrócenie uwagi na skalę i wagę tego procesu zmian dla samej istoty roli księdza w następnych okresach historycznych (Baniak, 2002: s. 153–195). Zatem źródłem istoty roli społecznej księdza jest religijno-społeczny wymiar kapłaństwa instytucjonalnego, ponieważ to w nim mieści się podstawowe przeznaczenie księdza, jego religijne miejsce i zakres przydzielonych mu hierarchicznie kompetencji, zakres jego władzy kapłańskiej realizowanej w parafii, a udzielonej mu przez biskupa diecezjalnego. Na tej podstawie ksiądz działa oficjalnie („urzędowo”) w grupie religijnej, realizuje własne zadania zawodowe, spełnia funkcje religijne tworzące jego rolę społeczną. Funkcje te decydują również o integralności jego roli jako zwartej całości. Walter Goddijn twierdzi, że różnorodność funkcji świadczy o złożoności i znaczeniu roli społecznej księdza w parafii, jako podstawowej strukturze Kościoła instytucjonalnego (Goddijn, 1966: s. 207).

Liczni socjologowie religii przyjmują, że funkcje tworzące rolę religijno-społeczną księdza parafialnego można ująć w trzech ogólnych grupach: 1) funkcje podstawowe: liturgiczno-rytualna, administrowania parafią, charyzmatyczna, dobroczynna, zarządzania dobrami materialnymi i środkami ekonomicznymi parafii; 2) funkcje uzupełniające: para-liturgiczna, socjalno-ekonomiczna, oświatowo-wychowawcza, kulturalna, rekreacyjno-wypoczynkowa, zarządzania parafią; 3) funkcje prywatne: są one różne i zależą od samoświadomości i tożsamości duchowej księdza, od jego nastawienia do zadań kapłańskich i do etosu kapłańskiego. Funkcje te, ponadto, są zależne od stosunku świeckich katolików do Kościoła i do kleru, od ich statusu społecznego i bytowego, od ich zaangażowania religijnego i od poziomu moralności religijnej i świeckiej (Pin, 1968: s. 81–84; Piwowarski, 1971: s. 273–286; Majka, 1971: s. 173–187; Mariański, 1984: s. 134–146; Baniak, 1990: s. 245–357).

Edward Ciupak przyjmuje, że rolę księdza w Kościele tworzą funkcje wynikające z jego władzy kapłańskiej i związania ze stanowiskiem, jakie może on zajmować w strukturach kościelnych. Funkcje te są następujące: proboszcza lub wikariusza w parafii, nauczyciela religii, spowiednika, uczonego, dziennikarza, publicysty, opiekuna różnych grup religijnych – młodzieżowych i osób dorosłych. Ksiądz, spełniając różne funkcje w Kościele, nawiązuje styczności z ludźmi w parafii, które ułatwiają mu tworzenie sieci wzajemnych relacji z wiernymi, czyli wywołują one więzi o charakterze osobowo-rzeczowym, korzystne dla obu stron tych relacji (Ciupak, 1965: s. 413).

Okoliczności pracy księdza w parafii istotnie warunkują typ jego więzi z wiernymi, na przykład w świątyni, przy ołtarzu, w konfesjonale, na cmentarzu, w kancelarii parafialnej czy w sali katechetycznej – czyli wszędzie tam spotyka się on z odmiennym typem więzi łączącej go z ludźmi, a także ludzi z księdzem. Znając te wzajemne powiązania, Władysław Piwowarski zaznacza trafnie, że „(...) zaspokajając potrzeby religijne parafian, kapłan całą swoją postawą niejako dokumentuje, iż to, co czyni, płynie z jego wewnętrznego przekonania. Chodzi tutaj o czynności sakralne, przez które kapłana wraz z całą wspólnotą parafialną ma wielbić, błagać, prosić Boga i jednoczyć ludzi między sobą i z Bogiem. Z tego powodu ksiądz musi wykonywać wiele różnych zadań, a jednocześnie podporządkować się władzy kościelnej, a także przekazać własne życie kapłańskie Bogu i wspólnocie wiernych, jako zobowiązanie wprost wynikające z przysięgi celibatu. Ksiądz, odgrywając swoją rolę społeczną i wypełniając misję religijną, czy też swoistą służbę charytatywną w Kościele, pracuje dla wszystkich parafian i dla pozostałych mieszkańców parafii” (Piwowarski, 1971: s. 274). Tę szeroko pojętą funkcję księdza w parafii trafnie ujmuje Eduardo Schillebeekx, określając ją jako „(...) wszystko dla wszystkich” (Schillebeekx, 1963: s. 210–222). Rola społeczna wymaga od księdza pełnego zaangażowania i przeznaczenia siebie samego dla dobra wspólnoty religijnej, do której skierował go biskup, delegując mu w tym celu część swojej władzy i obdarzając go pełnym zaufaniem. Jakość wykonywanych przez księdza zadań zostanie oceniona zarówno przez parafian, jak i przez samego biskupa, ze względu na ich znaczenie w wielostronnej działalności Kościoła instytucjonalnego.

Oczywiście, koncepcja roli księdza, omówiona pokrótce wyżej, ma wymiar idealny, który sprowadza się do sytuacji społecznej, w jakiej znajduje się konkretny kapłan. Natomiast w rzeczywistości rola ta i codzienna jej realizacja zależą od układu sytuacji w danym kraju, od warunków życia ludzi i od ich nastawienia do Kościoła i do duchowieństwa. Nie wszyscy ludzie i nie zawsze jednakowo akceptują Kościół i księży, czy też w pełni uznają ich rolę społeczną i zadania z nią związane, które kapłani wykonują w parafii i w innych okolicznościach własnej służby zawodowej w Kościele. Ksiądz może więc spełniać jednocześnie wiele różnych funkcji, w tym takie, które wybiegają poza ramy jego roli religijnej i społecznej we wspólnocie kościelnej i świeckiej. Złożoność religijno-społecznej roli księdza, różnorodność funkcji i zadań składających się bezpośrednio na tę rolę, wywołuje podwójny jej konflikt – wewnętrzny i zewnętrzny. Socjologowie religii i teologowie praktyczni wskazują na liczne źródła obu tych konfliktów roli społecznej księdza. Podstawowym ich źródłem jest, jak badacze ci zaznaczają, obecna formacja kapłańska alumnów w seminariach duchownych, w których są oni przygotowywani systemowo do zawodu księdza parafialnego (Słowiński, 2010: s. 408–423; Majka, 1976: s. 105–132).

Konflikt roli księdza może wywoływać też obowiązkowy celibat, który jest kwestionowany przez znaczny odsetek alumnów i księży, a jego problematyczność podnoszą psychologowie religii, wskazując jasno brak predyspozycji u nich do życia w beżenności i samotności. Tacy alumni, mimo tych zastrzeżeń do obowiązkowego celibatu, jednak otrzymują święcenia kapłańskie i podejmują pracę zawodową w parafiach i zakonach, w których później nie radzą sobie z problemami wywołanymi przez celibat (Augustyn,

2000: s. 124–136). Odrębnym problemem jest pedofilia i molestowanie seksualne pewnego odsetka księży i zakonników na świecie i w Polsce, także wywołująca konflikty wśród duchowieństwa (Davie 2007: s. 45–57; Davie 2010: s. 341–349; Mynarek, 1978: s. 34–45).

Do konfliktu roli księdza przyczyniają się też istotnie i często poglądy, opinie i oceny krytyczne katolików świeckich i innych mieszkańców parafii wiejskich i miejskich, biorące pod uwagę wady moralne i błędy życiowe księży, efekty ich pracy zawodowej, a także potrzebę zawodu księdza w obecnych warunkach społeczno-kulturowych. Wielu księży nie wytrzymuje tej presji i krytyki, więc załamują się psychicznie pod ich naporem, tracąc poczucie własnej wartości i ważności kapłaństwa, a w efekcie porzucają kapłaństwo i powracają do życia świeckiego, często we własnych wspólnotach rodzinno-mażeńskich (Baniak, 2007: s. 209–264).

Niewątpliwie, warunki te określają istotę i zakres roli księdza w parafii i w społeczeństwie, a jednocześnie mogą też zapobiegać i przeciwdziałać konfliktom tej roli. W ocenie badaczy tego problemu, spełnianie tych warunków umożliwia księdzu odgrywanie roli religijno-społecznej w nowoczesny sposób, z uwzględnieniem różnych oczekiwań życiowych ludzi, bez narażania się na wejście w sytuację konfliktową, najczęściej wywoływaną przez kolizje wymagań władzy kościelnej z żądaniami i oczekiwaniami wiernych w parafii, które dotyczą modelu roli kapłańskiej, czy też stylu życia księży parafialnych i zakonnych. Obraz religijno-społecznej roli księdza jest obrazem modelowym, wynikającym z analizy systemu normatywnego religii katolickiej i z systemu społeczności parafialnej. Model ten w zetknięciu z życiem parafialnym wywołuje podwójny konflikt ról księdza. Role te spełniają poprawnie tylko niektórzy księża parafialni, natomiast inni, jak twierdza badacze, nie są w stanie sprostać wymogom zawodu kapłańskiego (Kung, 1971: s. 67–72; Kerkhofs, P.M. Zulehner, 1995: s. 11–61; Tillard, 1973: s. 25–36; Baniak, 2011: s. 223–249).

RELIGIJNA I SPOŁECZNA ROLA KSIĘDZA PARAFIALNEGO W WYOBRAŻENIACH I OCENACH BADANEJ MŁODZIEŻY

W świetle ustaleń teoretycznych należy zapytać, jak rolę księdza postrzegają, wyjaśniają i oceniają moi respondenci – licealiści i studenci? Jakie składniki sami włączają w strukturę roli księdza? Czy wyobrażenia roli księdza ukazywane przez nich są zgodne z kościelną jej definicją? Czy respondenci akceptują pośrednictwo kapłana w zbawieniu ludzi wynikające z jego roli religijnej w Kościele? Czy to pośrednictwo kapłana jest w ich ocenie konieczne, czy też zbędne? Jaki zakres nadają sami tej roli księdza? Czy chcą pośrednictwa księdza we własnej religijności i w kontaktach z Bogiem? Pytania te wywołuje analiza teoretyczna roli religijnej i społecznej księdza, a odpowiedź na niektóre z nich rozszerzy i pogłębi zakres wiedzy socjologicznej o roli i miejscu kapłana w społeczności religijnej i świeckiej.

Badania innych socjologów religii na ten temat wykazały, że w Polsce dla większości katolików wiejskich i miejskich rola księdza w obu wymiarach nie jest ani obojętna,

ani tym bardziej obca i zbędna. W obu środowiskach ciągle jest widoczne duże zapotrzebowanie na religijne posługi księdza wynikające z jego roli religijnej, którą wykonuje on w parafii. Opinie krytyczne dotyczące tej roli księdza są zjawiskiem rzadkim, a jeśli pojawiają się, to w większości w parafiach miejskich i wśród katolików zaniedbanych i obojętnych religijnie. Katolicy głęboko wierzący akceptują tę rolę w pełni i bez jakichkolwiek zastrzeżeń. Pewne wątpliwości jej dotyczące zgłasza znikomy odsetek wierzących tradycyjnie i praktykujących niesystematycznie (Piwowarski, 1977: s. 328–329; Piwowarski 1990: s. 36–52). Akceptację religijnej roli księdza socjologowie dostrzegają także u dużego odsetka młodzieży polskiej, zaznaczając przy tym, że krytycyzm dotyczący funkcji pośredniczącej tej roli jest zjawiskiem znacznie częstszym i głębszym w środowiskach młodzieżowych, zwłaszcza wśród studentów, aniżeli wśród osób dorosłych. Co więcej, odsetek młodzieży szkolnej i akademickiej krytycznie nastawionej do mediacyjnej roli księdza w jej własnej religijności wzrósł w obecnym wieku, w stosunku do odsetka z minionego wieku (Wawro 1986: s. 216–236; Dobrzański, 1977: s. 95–110; Mariański, 1991: s. 36–45). Jak rolę mediacyjną (religijną) księdza w życiu ludzi i w osobistym zbawieniu postrzegają i oceniają moi respondenci?

Badani przeze mnie licealiści i studenci inaczej postrzegają i oceniają pośrednictwo kapłana w zbawieniu innych ludzi, bardziej optymistycznie, a odmiennie we własnym życiu religijnym, bardziej pesymistycznie, ustosunkowując się krytycznie do jego roli mediacyjnej w odniesieniu do własnego zbawienia. Sytuacja ta obejmuje zarówno ocenę negatywną, jak i ocenę pozytywną tej roli, czy też pośrednictwa kapłana w tej sprawie. Jeśli w odniesieniu do zbawienia innych ludzi tę rolę kapłana odrzuca 33,1%, to z własnej religijności pośrednictwo kapłana eliminuje 39%. O ile zbędność tej roli w zbawieniu innych ludzi dostrzegają 31,2% kobiet i 35,8% mężczyzn, o tyle zbędność jej we własnym zbawieniu widzą już inne ich odsetki: 37,8% i 40,6%. Licealiści odrzucili tę rolę księdza w odniesieniu do zbawienia ludzi w 28,1% a w odniesieniu do własnego zbawienia w 35,3% własnej grupy. Sytuację podobną widzimy wśród studentów: 38,6% wobec 42,9%.

Z drugiej strony należy zaznaczyć, że najważniejszym momentem w kontaktach katolików świeckich z duchowieństwem jest pełna akceptacja religijnego charakteru posłannictwa kapłanów. W odniesieniu do innych ludzi tę rolę księdza akceptuje łącznie 56% respondentów, w tym 57,6% kobiet i 53,8% mężczyzn oraz 59,4% licealistów i 52,2% studentów. Natomiast w odniesieniu do własnego zbawienia rolę tę akceptuje łącznie 50,6% respondentów, w tym 52% kobiet i 48,7% mężczyzn, a także 53,1% licealistów i 47,9% studentów. We wszystkich grupach odsetki respondentów akceptujących tę rolę księdza we własnym zbawieniu są mniejsze niż w zbawieniu innych ludzi. Pierwsza ich grupa, licząca 38,4% akceptuje w pełni mediacyjną rolę księdza, bez żadnych zastrzeżeń i wątpliwości, a zarazem zaznaczają oni, iż jest ona konieczna nie tylko dla katolików i chrześcijan, lecz w równej mierze dla wszystkich innych ludzi. Jednocześnie wyniki badań informują, że 17,6% respondentów twierdzi, że mediacyjna rola księdza w drodze ludzi do zbawienia jest „zaledwie potrzebna” niektórym, lecz nie jest konieczna bezwzględnie. W odniesieniu do własnego zbawienia, takie „rezerwowe”

podejście do mediacyjnej roli księdza zajęli już nieco mniejszy odsetek respondentów – 16,8%, uzasadniających tę swoją postawę następującymi argumentami (Dobrzański, 1977: s. 96–97)¹.

Mediacyjną rolę księdza między ludźmi i Bogiem liczniej w obu formach akceptują respondenci wierzący niż obojętni religijnie, a tym bardziej niewierzący czy kwestionujący rolę religii w życiu ludzi. Miernik korelacji rangowej Kendalla $Q = + 0,802$ i oznacza, że między przyjętymi zmiennymi zachodzi bardzo istotna na wysokim poziomie zależność statystyczna. Miernik ten informuje jednocześnie, że respondenci wierzący głęboko i tradycyjnie zdecydowanie liczniej (70,5%) niż respondenci obojętni religijnie i niewierzący (26,2%) akceptują w pełni lub częściowo mediacyjną rolę księdza w zbawieniu ludzi i własnym. Z kolei respondenci niewierzący i obojętni religijnie zdecydowanie liczniej niż wierzący odrzucają konieczność tej roli księdza i uważają ją za zupełnie zbędną w tej sprawie. Różnica między ich odsetkami wynosi 44,6 p. proc., a różnica między akceptującymi tę rolę wynosi 44,3 p. procentowe dla respondentów wierzących. Jeśli zatem wiara religijna, zwłaszcza głęboka, sprzyja akceptacji przez respondentów mediacyjnej roli księdza w zbawieniu ludzi, to osłabienie, a zwłaszcza jej zanik, sprzyja wyrażnie kwestionowaniu i odrzuceniu tej roli księdza jako zbędnej w tej kwestii (Baniak, 2008: s. 313)².

Respondenci w obu grupach środowiskowych mediacyjną rolę księdza postrzegają i oceniają poprzez różne funkcje, które tworzą zakres tej roli księdza, czy też decydują o skali lub zakresie jego kompetencji w Kościele i parafii. W uznaniu respondentów rolę mediacyjną księdza tworzy kilka funkcji, które wskazało łącznie 73,4% spośród nich, w tym liczniej kobiety (81,6%) niż mężczyźni (63,4%), a także liczniej licealiści (86,7%) niż studenci (61,3%). Pozostali respondenci albo nie znali tych funkcji (8,8%), albo pominieli pytanie ich dotyczące (17,8%). Największy odsetek badanych wskazał funkcję kierowania parafią – 48,5%, lokując ją na pierwszym miejscu w każdej grupie środowiskowej. Funkcję liturgiczną łącznie wskazało 41% badanych. Funkcję troski o życie religijne wiernych, złożoną z utrwalania ich wiary w Boga i religijności, wskazało łącznie 29,6% badanych. Na drugim miejscu w każdej grupie badani wymienili funkcję celebransa mszy przez kapłana (43,3%). Ponad 1/3 badanych funkcję tę widziało też w nauczaniu religii dzieci i młodzieży w szkole, lokując ją na czwartym miejscu (36,2%). Funkcję troski o moralność parafian wskazała zaledwie 1/4 respondentów, lokując ją dopiero na siódmym miejscu (26,3%). Zaledwie co szósty respondent (18,1%) do tej roli księdza włączył również funkcję dobroczynności – niesienia pomocy ludziom biednym i opuszczonym przez swoich krewnych, których w parafii jest wielu i o zróżnicowanej skali potrzeb.

1 Z badań tego autora zrealizowanych w latach siedemdziesiątych minionego wieku wśród 300 uczniów szkół średnich wynika, że 72,3% spośród nich akceptowało mediacyjną rolę kapłana, a 21,7% ją odrzucało, zaś 6% nie zajęło stanowiska w tej kwestii.

2 Gimnazjaliści z Kalisza i tutejszych okolic wiejskich pośrednictwo kapłana w zbawieniu ludzi ocenili następująco: jako konieczne – 38,6% i jako potrzebne 18,6%, w tym dziewczęta – 42% i 16,8% oraz chłopcy – 32% i 22,3%. Natomiast jako zbędne uznało je łącznie 31,5% badanych, w tym 30,8% dziewcząt i 32,9% chłopców oraz 27,8% gimnazjalistów wiejskich i 33,8% gimnazjalistów miejskich. Pozostali nie zajęli stanowiska w tej kwestii.

Sprawy wchodzące w zakres roli mediacyjnej księdza, które respondenci sami wskazywali jako jej składniki, można ująć w trzy ogólne grupy: religijno-kościelne, moralno-religijne i świeckie czy społeczne. Największe odsetki respondentów preferują pierwszą kategorię spraw – łącznie doceniło je 65,4% badanych osób, w tym 66,8% kobiet i 63,7% mężczyzn, a także 63,4% licealistów i 67,7% studentów. Na drugim miejscu respondenci umieścili sprawy moralno-religijne, aczkolwiek w znacznie mniejszym odsetku – 15%, w tym nieco liczniej mężczyźni niż kobiety, a także większy odsetek licealistów niż studentów. Sprawy typowo świeckie rzadko są włączane do mediacyjnej roli księdza, bowiem włączył je w jej skład zaledwie co dziesiąty respondent. Pozostali respondenci nie wskazali żadnej sprawy, która mogłaby wchodzić w zakres roli mediacyjnej księdza.

WIĘŹ OSOBISTA RESPONDENTÓW Z KSIĘŻMI W PARAFII I W INNYCH OKOLICZNOŚCIACH

Czy badani licealiści i studenci odczuwają potrzebę więzi osobistej z księżmi parafialnymi, jako własnymi duszpasterzami, nauczycielami i wychowawcami, opiekunami grup młodzieżowych w parafii i w duszpasterstwie studentów?

Badania wykazały, że 42,7% respondentów nie odczuwa potrzeby nawiązywania i utrwalania osobistych więzi z księżmi w żadnych okolicznościach i sytuacjach życiowych. W grupie tej widzimy 41,3% kobiet i 44,7% mężczyzn oraz 35,5% licealistów i 50,5% studentów. Niemal co ósmy respondent z tej grupy oceniał więzi osobiste z księżmi jako „niebezpieczne” dlatego nie są im one potrzebne w tych sprawach. Jednocześnie widzimy, iż zaledwie 13,6% respondentów, w tym nieco więcej kobiet (14,2%) niż mężczyzn (12,8%), a także większy odsetek licealistów (14,7%) niż studentów (12,8%) deklaruje utrzymywanie regularnych więzi i styczności z księżmi w parafii i w duszpasterstwie akademickim. Natomiast pozostali w tej grupie podtrzymują te więzi nieregularnie (20,9%), albo wyłącznie okazjonalnie i przypadkowo (13,2%). Zjawisko to jest zauważalne w każdej grupie środowiskowej, chociaż w różnym stopniu nasilenia. Łącznie więzi te ma lub chce mieć w różnym zakresie 47,7% badanych osób, w tym 49,1% kobiet i 45,7% mężczyzn, a także 52,4% licealistów i 42,5% studentów.

Respondenci chcący utrzymywać osobiste więzi z księżmi wskazali sześć różnych okoliczności i sytuacji życiowych, które sprzyjają takim wzajemnym więzom. Na pierwszym miejscu są lekcje religii w szkole (dla licealistów) i spotkania w klubie akademickim (dla studentów), które łącznie wskazało 21,4% respondentów. Na drugim miejscu badani ulokowali spotkania z księżmi związane z własnymi problemami religijnymi i z Kościołem instytucjonalnym oraz z rolą wiary religijnej w życiu człowieka – 20,5%. Organizacje młodzieżowe funkcjonujące w parafiach prowadzone przez księży i przez samą młodzież również są często wskazywanym środowiskiem przez respondentów, w którym istnieje możliwość do styczności i więzi ich uczestników z księżmi – 16,9%. Powodami, które sprzyjają nawiązywaniu styczności i utrzymywaniu więzi osobistych respondentów z księżmi, są dylematy moralne i problemy z własnym sumieniem –

13,2% oraz problemy emocjonalne i psychiczne, choćby związane z integracją w środowisku rówieśniczym, w rodzinie i szkole, a także dotyczące sensu i celu życia – 9,0%. Wycieczki i pielgrzymki organizowane przez księży parafialnych, zakonnych i duszpasterzy akademickich również sprzyjają nawiązywaniu i utrwalaniu wzajemnych przyjaźni i więzi młodzieży i duchownych, a docenia je co siódmy respondent.

Więzi osobiste z księżmi najliczniej nawiązują i podtrzymują respondenci głęboko wierzący (71,6%) i wierzący tradycyjnie (61,3%), ale już znacznie rzadziej osoby obojętne religijnie (24,5%), zaś zupełnie przypadkowo kontakty z duchownymi mają osoby niewierzące (5,7%). Pozostali respondenci w każdej grupie środowiskowej ani nie odczuwają potrzeby takich relacji z księżmi, ani ich nie utrzymują praktycznie. Zatem poziom wiary religijnej, jako zmienna niezależna, bardzo istotnie koreluje z częstotliwością kontaktów i więzi badanej młodzieży z księżmi. Miernik Kendalla $Q = + 0,810$ i informuje, że wysoki poziom wiary religijnej sprzyja częstotliwości kontaktów i więzi respondentów z księżmi, z kolei obojętność religijna i brak wiary utrudniają respondentom nawiązywanie styczności i utrwalanie więzi z księżmi.

Praktyki religijne respondentów także mają wpływ na ich osobiste styczności i więzi z księżmi. Więzi te liczniej utrzymują respondenci spełniający praktyki religijne (54,6%), aniżeli ci, którzy ich nie spełniają (26,3%). Z kolei osoby niepraktykujące liczniej (59%) niż praktykujące (37,4%) nie utrzymują styczności i więzi osobistych z księżmi. Miernik korelacji rangowej Kendalla $Q = + 0,532$ i oznacza, że między spełnianiem praktyk religijnych przez respondentów, jako zmienną niezależną, a ich więzią z księżmi z księżmi, jako zmienną zależną, zachodzi istotna zależność statystyczna na średnim poziomie. Miernik ten informuje też, że spełnianie praktyk religijnych, zwłaszcza systematyczne, a tym samym pobyt respondentów w obiektach kultu religijnego, sprzyja nawiązywaniu przez nich osobistych styczności i utrzymywaniu więzi z księżmi w różnych okolicznościach i z różnych powodów. Z kolei zaniedbywanie praktyk religijnych, a zwłaszcza absencja w nich, przyczynia się wprost do powolnego zanikania tych styczności i więzi między tymi dwiema stronami. Okazuje się, iż wiara religijna silniej niż praktyki religijne wpływają na osobiste styczności i więzi badanej młodzieży licealnej i akademickiej z księżmi, zarówno w środowisku parafialnym, jak i w środowisku duszpasterstwa akademickiego, o czym przekonuje miernik Kendalla Q w obu korelacjach (+ 0,810 wobec + 0,532).

PODSUMOWANIE

Rola religijno-społeczna księdza parafialnego jest zjawiskiem problematycznym, złożonym strukturalnie z wielu różnych funkcji, stanowi znaczący element idealnego modelu kapłana parafialnego. Rola ta decyduje o statusie księdza w Kościele i o jego autorytecie w społeczeństwie, we wspólnocie parafialnej i w świeckiej wspólnocie lokalnej. Założenia teologiczne i kanoniczne roli księdza jedynie częściowo znajdują potwierdzenie w jej ujęciu i akceptacji katolików świeckich. Sytuacja ta jest także widoczna

w środowisku badanej młodzieży licealnej i akademickiej. Większe jej odsetki rolę tę akceptują jako konieczną w swojej religijności, natomiast ponad trzecia ich część kwestionuje tę konieczność. Płeć i poziom wykształcenia, a zwłaszcza wiara religijna i praktyki religijne respondentów odgrywają ważną rolę w nastawieniu ich do roli księdza, jak i w ich osobistych więziach ze znanymi księżmi.

BIBLIOGRAFIA

1. Augustyn J., (2000), *Wychowanie do czystości i celibatu kapłańskiego*, Apostolicum, Kraków.
2. Babbie J., (2007), *Badania społeczne w praktyce*, tłum. Betkiewicz W. (i inni), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
3. Baniak J., (1990), *Religijność miejska w warunkach uprzemysłowienia i ruralizacji na przykładzie Kalisza. Studium socjologiczne*, Miniatura, Kraków.
4. Baniak J., (2002), *Prestiż Kościoła instytucjonalnego i księży w Polsce a zmiana społeczna. Studium socjologiczne*, „Poznańskie Studia Teologiczne” t. 13, s. 153-195.
5. Baniak J., (2007), *Czynniki kryzysu tożsamości kapłańskiej wśród księży rzymskokatolickich w Polsce. Studium socjologiczne*, „Teologia Praktyczna” t. 8, s. 209-264.
6. Baniak J., (2008), *Między buntem a potrzebą akceptacji i zrozumienia. Świadomość religijna i moralna a kryzys tożsamości osobowej młodzieży gimnazjalnej. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Homini, Kraków.
7. Baniak J., (2011), *Wizerunek kapłana w wyobrazeniach młodzieży polskiej. Socjologiczna analiza na podstawie badań z lat 1983 – 2008*, „Przegląd Religioznawczy” nr 1, s. 223-249.
8. Baniak J., (2013a), *The priest as a social role type in the perception of the respondents*, (in:) J. Baniak, *The Image of the Priest in the Awareness of Polish Youth*, LIT, Berlin, p. 57-70.
9. Baniak J., (2013b), *Portret księdza w wyobrazeniach i ocenach polskiej młodzieży. Studium socjologiczne*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
10. Baniak J., (2015), *Od akceptacji do kontestacji. Moralność katolicka w krytycznym ujęciu i ocenie młodzieży polskiej*, Wydawnictwo „Difin”, Warszawa.
11. Blalock H.M., (1977), *Statystyka dla socjologów*, tłum. Tabin M. (i inni), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
12. Blizzard W., (1958), *The Parish Minister's Self-image of his Master Role*, „Pastoral Psychology” nr 12, s. 10 – 25.
13. Brothers J., (1963), *Social Change and the Role of the Priest*, „Social Compass” nr 10, s. 477-489.
14. Chałasiński J., (1938), *Młode pokolenie chłopów*. T. 4, Spółdzielnia Wydawnicza „Pomoc Oświatowa”, Warszawa.
15. Ciupak E., (1965), *Kapłaństwo: powołanie i zawód*, w: E. Ciupak, *Kult religijny i jego społeczne podłoże*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa, s. 391-429.
16. Davie E., (2007), *Illicit Celibacy and the Deposit of Faith*, Nashville: Create Space.
17. Davie E., (2010), *On the origin of mandatory celibacy*, w: *Laikat i duchowieństwo w Kościele katolickim w Polsce. Problem dialogu i współistnienia*, red. Baniak J., Wydawnictwo UAM, Poznań, s. 341-348.
18. Deschwanden von L., (1968), *Eine Rollenanalyse des theologischen Pfarreipriesters*, „Internationales Jahrbuch für Religionssoziologie”. T. IV. Beiträge zur religionssoziologischen Forschung, Köln – Opladen.
19. Deschwanden von L., (1972), *Die Rolle des Gemeindepriesters zwischen Kirche Und Gesellschaft*, in: *Religion im Umbruch*, Wossner J. (Hrsg.), Stuttgart.
20. Dobrzański S., (1977), *Młodzież o kapłaństwie i kapłanach*, „Chrześcijanin w Świecie” nr 50, s. 95-110.

21. Fidalski J., (1960), Ksiądz – społecznik czy duszpasterz? „Tygodnik Powszechny” nr 14, s. 7.
22. Głowa S., (1968), Kapłaństwo według myśli Soboru, w: Kościół w świetle Soboru, red. Moysa S., Pallottinum, Poznań.
23. Goddijn W., (1966), Rola kapłana w Kościele i w społeczeństwie, „Znak” nr 139/140, s. 6-21.
24. Grabowski J., (1948), Prawo kanoniczne, Wydawnictwo Gebethner & Wolf, Warszawa.
25. Granat W., (1961), Sakramenty święte, Wydawnictwo KUL, Lublin.
26. Houtart F., Remy J., (1970), Sacerdoce autorite et innovation dans l'Eglise, Maison, Paris.
27. Kerkhofs J., P.M. Zulehner (ed.), (1995), Europa ohne Priester? Dueseldorf: Patmos Verlag.
28. Kowalewski M., (1959), Mały Słownik Teologiczny, Księgarnia Świętego Wojciecha, Poznań-Warszawa-Lublin.
29. Kung H., (1971), Wozu Priester? Zurich-Einsiedeln-Koln: Benziger.
30. Majka J., (1971), Społeczna rola proboszcza w parafii, w: Majka J., Socjologia parafii. Zarys problematyki, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin, s. 173-187.
31. Majka J., (1976), Wpływ środowiska i przemian społecznych na kształtowanie się modelu kapłana duszpasterza, w: Osobowość kapłańska, red. Majka J., Wydawnictwo Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław, s. 105 – 132.
32. Mariański J., (1984), Życie parafią, Wydawnictwo Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
33. Mariański J., (1991), Kondycja religijna i moralna młodych Polaków, Nomos, Kraków.
34. Mynarek H., (1978), Eros und Klerus . Vom Elend und Zolibatus, Doemar, Munchen-Zurich.
35. Niebuhr H.R., (1956), The Purpose of the Church and his Ministry, New York.
36. Newcomb T.M., (1962), Kształtowanie postaw jako funkcja grup odniesienia, w: Zagadnienia psychologii społecznej, red. Malewski A., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
37. Pin E., (1968), La paroisse catholique. Les forms variables d'un systeme social, Presses Universitaires Gregorienne, Roma.
38. Piwowarski W., (1971), Więż z przywódcami religijnymi, w: Piwowarski W., Religijność wiejska w warunkach urbanizacji, Biblioteka Więzi, Warszawa, s. 273-286.
39. Piwowarski W., (1977), Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym. Studium socjologiczne, Biblioteka Więzi, Warszawa.
40. Piwowarski W., (1990), Religijność ludowa w ciągłości i zmianie, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” nr 216, s. 36-52.
41. Schillebeekx E., (1963), Communicatie tussen priester en leek, „Nederlandse Katholike Stemen” nr 7/8, s. 210-222.
42. Schoeck H., (1969), Kleines Soziologisches Worterbuch, Freiburg in Breisgau: Herder.
43. Słowiński R., (2010), Ksiądz wczoraj i dziś. Społeczne konstruowanie powołania do kapłaństwa, w: Religijność i duchowość – dawne i nowe formy, red. Libiszowska-Żółtkowska M., Grotowska S., Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków, s. 408-423.
44. Sobór Watykański II, (1968), Pallottinum, Poznań.
45. Spencer H., (1981), Instytucje religijne, Wydawnictwo „Iskry”, Warszawa.
46. Szczepański J., (1972), Elementarne pojęcia socjologii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
47. Tillard J.M., (1973), La qualite sacerdotale du ministere chretien, “Nouvelle Revue Theologique” nr 3, s. 25-36.
48. Wach J., (1961), Socjologia religii, tłum. Z. Poniatowski, Książka i Wiedza, Warszawa.
49. Wawro F.W., (1986), Postawy religijne młodzieży szkół średnich – akceptacja roli księdza, w: Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały, red. Piwowarski W., Zdaniewicz W., Pallottinum, Warszawa-Poznań, s. 216-236.
50. Znaniecki F., Thomas W., (1976), Chłop polski w Europie i Ameryce, tłum. M. Matelska, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.